

Justinos Marttyyri, *Apologiat & Dialogi Tryfonin kanssa*, Matti Myllykoski toim., Matti Myllykoski ja Outi Lehtipuu suom., Gaudeamus: Helsinki 2008. 366 sivua.

Justinos oli toisella vuosisadalla elänyt kristitty opettaja, jonka lukuisista teoksista on säilynyt vain kaksi apologiaa eli puolustuspuhetta sekä kuvitteellinen dialogi juutalaisen Tryfonin kanssa. Nämä teokset ovat ilmestyneet Matti Myllykosken ja Outi Lehtipuun suomentamina.

Justinoksen elämästä tiedämme hyvin vähän. Dialogissa Tryfonin kanssa hän kuvaa filosofista etsintäänsä ja kääntymystään kristinuskoon: käytyään läpi useita eri filosofisia koulukuntia stoalaisista peripateetikoihin ja pythagoralaisista platonilaisiin hän päätyy lopulta kristinuskoon. Justinos esittää kristinuskon filosofiana, parhaimpana kaikista. Vaikka Justinos ilmoittaa pettyneensä platonilaiseen filosofiaan, on hän vankasti ankkuroitunut aikansa platonilaisuuteen sen ns. keskiplatonilaisessa muodossa. Kääntymyksensä jälkeen Justinos perusti Roomaan kristillisen koulun ja kirjoitti harhaoppisina pitämiään kristittyjä vastaan joukon traktaatteja, jotka eivät ole säilyneet. Kristillisen tradition mukaan Justinos kärsi vuoden 165 paikkeilla marttyyrikuoleman, mistä hän on saanut lisänimen Marttyyri. Tässä Justinoksen teosten suomennoksessa on mukana myös käännös Justinoksen marttyyrikertomuksesta.

Justinoksen aikana kristinuskko oli irtaantunut tai irtaantumassa juutalaisuudesta, jonka piirissä Jeesus-liike oli syntynyt. Justinoksen kirjoitukset ovat osa tätä irtaantumisprosessia, sillä hän Dialogissa Tryfonin kanssa (n. v. 150–155) rakentaa kristillistä identiteettiä – välillä melkoisen aggressiivisestikin – erillään juutalaisesta emouskonnosta. Justinoksen Apologiat (n. v. 160) puolestaan kuvaavat kristittyjen ongelmallista asemaa Rooman valtakunnassa. Kristityt joutuivat aika ajoin painostuksen ja lopulta suoranaisten vainon kohteiksi, vaikka heitä ei vainottu jatkuvasti eikä koko valtakunnan laajuisesti. Justinos kirjoitti Apologiansa puolustaakseen kristittyjä erilaisia syytöksiä vastaan.

Ensimmäinen apologia on omistettu Rooman keisari Antoninus Piukselle (hall. 138–161) ja tämän ottopojille Marcus Aureliukselle (hall. 161–180) ja Lucius Verukselle (hall. 161–169). *Toinen apologia*, joka on huomattavasti ensimmäistä lyhyempi, on luultavasti syntynyt liitteenä *Ensimmäiseen apologiaan*. *Apologioiden* esikuvana on Platonin *Sokrateen puolustuspuhe*. Jo *Ensimmäisen*

apologian aloituksessa (2.4) on muistuma Platonin *Sokrateen puolustuspuheeseen*: ‘Te voitte tappaa meidät, mutta ette vahingoittaa meitä’. Justinos esittää Sokrateen eräänlaisena esikristittynä, joka totuuden julistajana oli joutunut vainon kohteeksi, ja rinnastaa Sokrateen ja Kristuksen.

Justinoksen *Apologioista* tuli malli monille myöhemmille kristillisille puolustuskirjoituksille. Jo Justinoksen puolustuksessa on puolustuskirjoituksille tyypillinen rakenne, jossa ensin kumotaan väärinkäsitykset ja huhut ja sen jälkeen esitetään kristinuskon oppi ja etiikka. Justinokselle on tärkeää kumota syytökset kristittyjen ateismista. Kristityt eivät olleet ateisteja, vaan palvovat kaiken luoja (demiurgos), todellista Jumalaa, kun taas kreikkalaiset ja roomalaiset itse olivat ateisteja, koska heidän palvomansa jumalat olivat todellisuudessa pahoja henkiä. Justinos monien muiden varhaiskristillisten kirjoittajien tapaan esittää kreikkalais-roomalaiset jumalat pahoina henkinä, demoneina. *Daimon* (henki, jumala) oli varhaisessa kreikkalaisessa ajattelussa usein ambivalentti käsite, ei hyvä eikä paha, mutta kristillisessä käytössä *daimon* sai yksinomaan kielteisen merkityksen, paha henki, nykyisessä demoni-merkityksessä. Suomentajat kääntävät sanan *daimones* pahoiksi hengiksi.

Kristittyjä puolustaessaan Justinos esittää kristityt lojaaleina alamaaisina. Kristityt auttavat keisareita ja taistelevat rauhan puolesta jopa muita ihmisiä enemmän (1. apol. 12.1). Justinos korostaa, että Kristus opetti kristittyjä olemaan kuuliaisiksi ja maksamaan ‘niin vuotuiset kuin muutkin verot’. Kristityt tunnustavat keisarit maallisiksi hallitsijoiksi ja jopa rukoilevat näille viisautta.

Tärkeä osa kristillistä puolustuskirjoittelua oli osoittaa yhteneväisyyksiä kristillisen opetuksen ja kreikkalais-roomalaisen ajattelun välillä, tehdä kristinuskon siten uusille käännyksille lähestyttävämmäksi. Justinos esittelee samankaltaisia käsityksiä luojajumalasta ja vertaa Kristusta Zeuksen poikiin. Justinos toteaa (1. apol. 22.2):

Se että sanomme Jeesuksen syntyneen Jumalasta erityisellä, luonnollisesta syntymästä poikkeavalla tavalla – onhan hän, kuten edellä sanoimme, Jumalan Sana (Logos) – on tuttua teille, jotka sanotte Hermeen olleen Jumalan julistajaksi lähettämä sana.

Samankaltaisuudet Justinos kuitenkin selittää pahojen henkien aikaansaamina vääristelyinä. Hänen mukaansa ainoastaan kristinuskon opetukset olivat tosia ja vanhempia kuin mikään kreikkalais-roomalaisen tradition tuotos. Tämän ns. *imitatio diabolica* -argumentin mukaan pahat henget tiesivät etukäteen, että Kristus oli syntyvä maan päälle ja kehittivät jäljitelmiä, mm. taivaaseen nousseen Dionysoksen, neitseestä syntyneen Perseuksen ja sairauksista parantavan ja kuolleista herättävän Asklepioksen. Myös Platon oli oikeastaan lainannut oppinsa kristittyjen opettajilta eli profetoilta ja Moosekselta, Justinos vakuuttaa. *Toisessa apologiassa* Justinos puhuu Sanan (*Logos*) jumalallisista siemenistä, joita on näkyvissä myös kreikkalais-roomalaisessa filosofiassa ja kirjallisuudessa. Tämän ns. *Logos spermatikos* -opin mukaisesti Justinos omii kristinuskonsa piiriin kaiken sen, mikä kreikkalais-roomalaisesta perinteestä sopii hänen pirtaansa (2. apol. 13.4): ‘Se, minkä kaikki ovat sanoneet oikein, on meidän

kristittyjen omaa'. Justinoksen logiikan mukaan se, mikä ei sovi hänelle, on pahoista hengistä lähtöisin, ja se mikä sopii, on kristillistä.

Dialogissa Tryfonin kanssa Justinos väittelee kahden päivän ajan juutalaisen opettajan Tryfonin kanssa. Dialogisuus on tietysti viittaus Platoniin; tässä ei ole mitään uutta, sillä dialogit olivat suosittu kirjallisuuden muoto Justinoksen aikana. Apologioiden tapaan Dialogi pyrkii oman identiteetin puolustamiseen ja kilpailijan näkemysten kumoamiseen – tällä kertaa suhteessa juutalaisuuteen. Justinoksen haasteena on osoittaa, että kristillinen tulkinta juutalaisten pyhistä kirjoituksista oli oikea, nimittäin että kristittyjen kunnioittama Jeesus oli juutalaisten kirjoituksissa ennustettu Messias. Tämän todistelun Justinos tekee hyvin perusteellisesti käymällä läpi suuren määrän juutalaisia kirjoituksia (joita nykyään kutsutaan Vanhaksi testamentiksi). Justinos kehitti ns. typologista tulkintaa, jossa Vanhassa testamentissa kuvattu tapahtuma tai henkilö tulkittiin Kristuksen esikuvaksi (typos).

Justinoksen käsittelyssä on paljon toistoa, joka tekee Dialogin melkoisen pitkäpiimäiseksi. Syynä toistoon on mahdollisesti teoksen käyttö opetuksessa, jossa toisto oli tarpeen. Dialogin yleisönä on mitä ilmeisimmin ollut Justinoksen oma kristillinen yhteisö, eivät niinkään juutalaiset. Samoin Apologioita ovat todennäköisesti lukeneet kristityt, eivät ulkopuoliset kreikkalaiset ja roomalaiset.

Justinoksen *Apologiat* ja *Dialogi Tryfonin kanssa* ovat paitsi apologiaa ja dialogia, myös polemiikkaa. Vaikka Justinoksen hyökkäykset 'pakanoita' ja juutalaisia vastaan ovat nykylukijan katsannossa rajuja, on hän moniin muihin varhaiskristillisiin kirjoittajiin verrattuna suorastaan maltillinen. Hän pyrkii rakentamaan siltaa kreikkalais-roomalaiseen kulttuuriin silloin, kun se sopii hänen argumentointiinsa.

Matti Myllykosken ja Outi Lehtipuun suomennos on asiantunteva ja sujuvuudestaan huolimatta tarkka. Johdanto ja selitykset ovat erinomaisia ja perusteellisia. Kirjallisuusluettelossa (s. 350) Porfyrios Tyroslaisen (234–n. 305) teos *De abstinentia* on epähuomioissa joutunut varhaiskristillisten teosten joukkoon. Porfyrios oli kreikkalainen platonilainen filosofi, joka eräissä kirjoituksissaan hyökkäsi kristittyjä vastaan. Porfyrioksen kristinuskoa arvostelevat kirjoitukset määrättiin kristittyjen keisareiden aikana poltettaviksi, mutta näistä on säilynyt katkelmia hyökkäyksiin vastanneiden kristittyjen kirjoittajien teoksissa. Selitysosiossa (s. 299) mainittu jumaluus ei ole Jupiter Lataris vaan Juppiter Latiaris. Nämä ovat kuitenkin vain muutama kömmähdys huolella laaditussa teoksessa.

Maijastina Kahlos, FT, dos.
Tutkijakollegium
Helsingin yliopisto
maiastina.kahlos[at]helsinki.fi